

Al Mustafa International University

جامعه المصطفى (ص) العالمية – نمایندگی گلستان

پایان نامه مقطع کارشناسی ارشد رشته اصول و فقه اسلامی

عنوان:

بررسی فقهی ازدواج صغار از دیدگاه مذاهب پنجگانه

(با تأکید بر پاسخ به شبهات)

استاد راهنما:

دکتر حسن مسلمی

پژوهشگر:

محمد جاوید قادری

سال: ۱۴۰۱/۹/۱۴

کد تحصیلی: ۱۱۵۱۵۱۷۶

بیت‌های اطلاعات

ب

مسوولیت نقل

تمام مطالب این پژوهش به عهده نویسنده بوده و جامعه المصطفی العالمیه در قبال آن هیچ گونه مسوولیتی ندارد.

پژوهشگران با ذکر منابع می توانند از این اثر استفاده نمایند، چاپ و نشر این اثر در داخل جمهوری اسلامی بدون اجازه جامعه المصطفی العالمیه ممنوع بوده و نقض قانون حمایت از نویسندگان شمرده شده، شخص متخلف مورد بازپرسی قرار می گیرد.

تقدیم به

یگانه الگوی بشریت حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم مؤسس حکومت اسلامی
قانون مدار، اهل بیت مطهر علیهم السلام و اصحاب جان نثار او (رضی الله عنهم).

تقدیم به

خانواده عزیزم ، اقارب و دوستانم همه و همه کسانی که با مهربانی سبب شدن جرعه از بحر علم
و دانش بهره بجویم، و مدیون تمامی همکاری های مادی و معنوی آنها هستیم.

سپاسگزاری

شکر و سپاس فراوان به درگاه خداوند متعال و منان که توفیق تدوین و نگارش این پژوهش را به بنده ارزانی نمود.

همچنین از جامعه المصطفی العالمیه و مدیریت فرهیخته و اندیشمند آن، به ویژه از جامعه المصطفی العالمیه نمایندگی گلستان ریاست معزز، معاونان گرامی و مدیر گروه محترم فقه و اصول، که این پایان نامه، بازمینه سازی و عنایت و حمایت ویژه آنان به رشته تحریر درآمد، نهایت تقدیر و تشکر را بجا می آورم.

از استاد راهنمایم جناب حجت الاسلام دکتر حسن مسلمی که بابت راهنمایی ها و توصیه های ارزشمند ایشان، سپاس و امتنان دارم، امیدوارم که در تمام عرصه های زندگی شان موفق و کامروا باشند.

لازم میدانم از سایر اساتید عزیز و بزرگوار، مسئولان دلسوز کتابخانه و دوستانی که بابت تدوین این اثر کمک و مساعدت نمودند کمال تشکری و قدردانی خود را ابراز نمایم.

چکیده

خانواده از لحاظ تربیتی و اجتماعی مهم‌ترین نهاد اجتماعی است، که بر اساس آن زن و شوهر همدلانه و عاشقانه در کنار هم زندگی نموده و به آرامش و سعادت‌مندی رسیده‌اند. از همین جهت تاکید شده است که رشد کافی، درک شرایط، بلوغ فکری و آمادگی روحی و روانی مقتضای ازدواج سالم است. ازدواج کودکان نابالغ یکی از موارد بحث برانگیز است، لذا شایسته است این موضوع از دیدگاه فقهای مذاهب پنجگانه اسلامی که روی سبک زندگی مردم تاثیرگذار هستند، بحث و بررسی شده است و این پژوهش در صدد پاسخ به این پرسش است که نظر فقهای مذاهب پنجگانه اسلامی در مورد ازدواج صغار چیست؟ روش اجرایی این پایان‌نامه، توصیفی تحلیلی بوده و روش گردآوری-اطلاعات آن، کتابخانه‌ای - اسنادی است که اطلاعات و داده‌ها از کتاب‌های معتبر، نرم‌افزارها و سایت‌های مرتبط استخراج شده و سپس مباحث دسته‌بندی و تجزیه و تحلیل شده است، که مهمترین دست‌آورد‌های آن قرار ذیل است.

اصل این است که در اول پیوند و علقه ازدواج طرفین اهلیت داشته باشند و خودشان آزادانه و خردمندانه تصمیم گرفته و شریک زندگی خود را انتخاب نمایند، در ازدواج صغار دو دیدگاه وجود دارد، عمده فقهای اسلامی از شیعه و سنی آن را مشروع دانسته‌اند ولی برخی از فقهای اسلامی ازدواج صغار را جایز ندانسته‌اند، مهمترین دلیل طرفداران جواز ازدواج صغار مصلحت کودک است که اولیاء امور مد نظر دارند، مهمترین دلیل طرفداران عدم جواز استحکام خانواده به وسیله انتخاب آگاهانه خود شخص است نباید دیگران در مورد زندگی شخص صغیر یا صغیره تصمیم بگیرند.

واژگان کلیدی: ازدواج صغار، شرایط، حکم، سن، فقه، مذاهب اسلامی و شبهات.

فهرست مطالب

شماره صفحه

عناوین

فصل اول

کلیات و مفاهیم

۲	مقدمه
۴	گفتار اول: کلیات
۴	أ- بیان مسأله
۵	ب- پرسش اصلی
۵	ج- پرسش‌های فرعی
۵	د- فرضیه‌ها
۶	ه- پیشینه تاریخی
۷	و- ضرورت و اهمیت
۸	ز- اهداف تحقیق
۸	ح- جنبه جدید بودن و نوآوری تحقیق
۹	ط- روش تحقیق و نوع تحقیق
۹	ی- روش گردآوری
۹	ک- قلمرو تحقیق
۹	ل- ساختار تحقیق
۱۰	ن- مشکلات تحقیق

گفتار دوم: مفهوم شناسی	۱۰
۱. مفهوم شناسی	۱۰
۱-۱- ازدواج صغار	۱۰
۱-۱-۱ مفهوم لغوی ازدواج صغار	۱۱
صغار در لغت	۱۱
۱-۱-۲ مفهوم اصطلاحی ازدواج صغار	۱۲
ازدواج در اصطلاح	۱۲
صغار در اصطلاح	۱۳
اقسام صغیر	۱۴
۱-۱-۲. شرایط	۱۴
شرایط در لغت	۱۴
شرایط در اصطلاح	۱۴
۱-۱-۳. مفهوم حکم	۱۵
۱-۱-۳-۱ مفهوم لغوی حکم	۱۵
۱-۱-۳-۲ مفهوم اصطلاحی حکم	۱۵
۱-۱-۳-۳. اقسام حکم	۱۶
۱-۱-۴. فقه	۱۸
۱-۱-۴-۱ مفهوم لغوی فقه	۱۸
۱-۱-۴-۲ مفهوم اصطلاحی فقه	۱۸

۲۱	۵-۱-۱. شبهات
۲۱	۱-۱-۵-۱ مفهوم لغوی شبهه
۲۱	۱-۱-۵-۲ مفهوم اصطلاحی شبهه
۲۲	۱-۱-۶. سن
۲۲	۱-۱-۶-۱ مفهوم لغوی سن
۲۲	۱-۱-۶-۱-۱ مفهوم اصطلاحی سن
۲۳	۱-۷-۱. مذهب
۲۳	۱-۱-۷-۱ مفهوم لغوی مذهب
۲۳	۱-۱-۷-۲ مفهوم اصطلاحی مذهب
۲۴	۱-۱-۷-۳ اقسام مذهب
۲۵	۶-۱-۱. نتیجه گیری

فصل دوم

شرایط ازدواج صغار از دیدگاه مذاهب پنجگانه اسلامی

۲۷	مقدمه
۲۴	۲-۱-۱-۱ شرایط ازدواج صغار از منظر مذهب حنفیه (حنفی)
۲۵	۲-۱-۱-۱-۱ شرایط انعقاد
۲۷	۲-۱-۱-۲ شرایط صحت عقد
۲۷	الف) شرایط شاهدان
۲۹	ب) صلاحیت زن برای عقد ازدواج

- ۳۱-۲-۱-۳ شرایط لزوم ۳۱
- ۳۳-۲-۲-۲ شرایط ازدواج صغار از منظر مذهب شافعی ۳۳
- ۳۴-۲-۲-۱ صیغه عقد ۳۴
- ۳۶-۲-۲-۲ زوج ۳۶
- ۳۶-۲-۲-۳ زوجه ۳۶
- ۳۷-۲-۲-۴ ولی ۳۷
- ۳۸-۲-۲-۵ شاهدان ۳۸
- ۳۹-۲-۲-۳ شرایط ازدواج صغار از منظر مذهب مالکی ۳۹
- ۴۰-۲-۳-۱ الفاظ مخصوص ۴۰
- ۴۰-۲-۳-۲ فور ۴۰
- ۴۱-۲-۳-۳ ولی ۴۱
- ۴۲-۲-۳-۴ لفظ به یک وقت معین نباشد ۴۲
- ۴۲-۲-۳-۵ عقد شامل خیار نباشد، یا شرط مخالف عقد نباشد ۴۲
- ۴۳-۲-۲-۴ شرایط ازدواج صغار از منظر مذهب حنابله ۴۳
- ۴۳-۲-۴-۱ تعیین زوجین ۴۳
- ۴۴-۲-۴-۲ اختیار و رضا ۴۴
- ۴۴-۲-۴-۳ ولی ۴۴
- ۴۵-۲-۴-۴ شاهدان ۴۵
- ۴۶-۲-۲-۵ شرایط ازدواج صغار از منظر مذهب امامیه ۴۶

۴۶ ..... ۲-۵-۱ ایجاب و قبول

۴۷ ..... ۲-۵-۲ تعیین زوجین

۴۷ ..... ۲-۵-۳ اذن ولی

۴۸ ..... ۲-۵-۴ ذکر مدت

۴۹ ..... ۲-۵-۵ مهر

۵۰ ..... ۲-۶-۲ دخول بر صغیره نزد مذاهب اهل سنت

۵۱ ..... ۲-۶-۱ مجازات دخول باصغیره

۵۲ ..... ۲-۷-۲ دخول بر صغیره نزد مذهب امامیه

۵۳ ..... ۲-۷-۱ مجازات دخول با صغیره

۵۴ ..... ۲-۸-۲ وجوه اشتراک و افتراق میان مذاهب اهل سنت

الف: وجوه اشتراک میان مذاهب اهل سنت در رابطه به شرایط ازدواج صغار، دخول بر صغیره و مجازات

دخول بر صغیره ۵۴

ب: افتراقات میان مذاهب اهل سنت در رابطه به شرایط ازدواج صغار، دخول بر صغیره و مجازات دخول بر

صغیره ۵۵

۲-۹-۲ وجوه اشتراک و افتراق میان مذاهب اهل سنت و امامیه ۵۵

الف: وجوه اشتراک میان مذاهب اهل سنت و امامیه ۵۵

ب: افتراقات میان مذاهب چهار گانه اهل سنت و مذهب امامیه؛ در رابطه به شرایط ازدواج صغار، دخول و

مجازات دخول بر صغیره ۵۶

۲-۱۰-۲ نتیجه گیری ۵۷

فصل سوم

احکام ازدواج صغار از منظر فقهای مذاهب پنجگانه اسلامی

- مقدمه ۵۹
- ۳-۱-۱ مشروعیت و احکام ازدواج صغار از دیدگاه موافقین ۶۰
- ۳-۱-۱-۱ مذهب احناف در مورد حکم ازدواج صغار ۶۱
- ۳-۱-۱-۲ مذهب شافعی در مورد حکم ازدواج صغار ۶۲
- ۳-۱-۱-۳ مذهب مالکی در مورد حکم ازدواج صغار ۶۳
- ۳-۱-۱-۴ مذهب حنابله در مورد حکم ازدواج صغار ۶۳
- ۳-۱-۱-۵ مذهب امامیه در مورد حکم ازدواج صغار ۶۴
- ۳-۱-۲ دلایل موافقین ۶۴
- ۳-۱-۲-۱ قرآن ۶۴
- ۳-۱-۲-۲ سنت ۶۶
- ۳-۱-۲-۳ اجماع ۶۷
- ۳-۱-۲-۴ عقل ۶۸
- ۳-۱-۳ عدم مشروعیت ازدواج صغار از دیدگاه مخالفین و احکام آن ۶۹
- ۳-۱-۳-۱ دیدگاه ابوبکر الأصبغ در مورد حکم ازدواج صغار ۶۹
- ۳-۱-۳-۲ دیدگاه عثمان البتی در مورد حکم ازدواج صغار ۶۹
- ۳-۱-۳-۳ دیدگاه ابن شبرمه در مورد حکم ازدواج صغار ۷۰
- ۳-۱-۳-۴ دیدگاه ابن عبدالسلام در مورد حکم ازدواج صغار ۷۰
- ۳-۱-۴ دلایل مخالفین ۷۰

- ۳-۱-۴-۱ قرآن ۷۰
- ۳-۱-۴-۲ سنت ۷۱
- ۳-۱-۴-۳ عقل ۷۲
- ۳-۱-۵ حکم معین ساختن سن ازدواج صغار ۷۳
- ۳-۱-۶ آثار مترتبه بر معین ساختن سن ازدواج صغار ۷۷
- اول: آثار مثبت ۷۷
- ۱- حمایت و حفاظت از حقوق اطفال ۷۷
- ۲- تکریم زن ۷۷
- ۳- مصلحت خانواده و جامعه ۷۷
- ۴- به حد اقل رسیدن طلاق ۷۸
- ۵- اجراء مقصد ازدواج ۷۸
- دوم: آثار منفی ۷۸
- ۱- تضییع حق بعض در مقابل منفعت بعضی دیگر ۷۸
- ۲- توسل به جعل اسناد رسمی ۷۹
- ۳- فساد در برخی از محیط های نزدیک به روستا و بادیه رخ میدهد ۷۹
- ۴- انتشار رشوت ۷۹
- ۵- بی توجهی به آموزش و گسترش بی سوادی ۷۹
- ۳-۱-۷ نمودار ازدواج صغار در کشور های اسلامی ۸۰
- ۳-۱-۷-۱ توضیح ۸۱

۸۳ ..... ۸-۱-۳ وجوه اشتراک و افتراق میان موافقین و مخالفین

۸۴ ..... ۹-۱-۳ نتیجه گیری

فصل چهارم

آثار و پیامدهای ازدواج صغار در جامعه اسلامی و پاسخ به شبهات آن از منظر فقهای مذاهب پنجگانه اسلامی

مقدمه ۸۶

گفتار اول آثار ۸۶

۴-۱-۱ مفهوم آثار ۸۷

۴-۱-۲ آثار ازدواج صغار در جامعه اسلامی ۸۷

۴-۱-۲-۱ تضمین مهریه ۸۸

۴-۱-۲-۲ ایجاد محرمیت ۸۹

۴-۱-۲-۳ مسکن ۸۹

۴-۱-۲-۴ وجوب پرداخت نفقه زوجه صغیره ۹۰

۴-۱-۲-۵ رعایت مصلحت و عدم مفسده ۹۱

۴-۱-۲-۶ حرمت نزدیکی با زوجه صغیره ۹۲

۴-۱-۲-۷ مجازات نزدیکی با زوجه صغیره ۹۳

۴-۱-۲-۸ عدم اختیار بر فسخ نکاح بعد از بلوغ ۹۳

۴-۱-۲-۹ توارث بین صغیرین ۹۵

۴-۱-۲-۱۰ تأمین امنیت صغیره ۹۵

۴-۱-۲-۱۱ تأمین آینده و زندگی بهتر صغیره ۹۶

۴-۱-۲-۱۲ تأمین افتخار صغیره به فامیل مشهور ۹۶

- ۹۷..... گفتار دوم پیامدها
- ۹۷..... ۱-۲-۴ مفهوم پیامد
- ۹۷..... ۲-۲-۴ پیامدهای ازدواج صغار در جامعه اسلامی
- ۹۷..... ۱-۲-۲-۴ مشکلات جسمی
- ۹۸..... ۲-۲-۲-۴ مشکلات روحی
- ۹۸..... ۳-۲-۲-۴ ناتوانی در مطالبه‌گری و احقاق حق
- ۹۹..... ۴-۲-۲-۴ بار داری زود هنگام
- ۹۹..... ۵-۲-۲-۴ نوزادان کم وزن و معلول
- ۹۹..... ۶-۲-۲-۴ مانع ادامه تحصیل
- ۱۰۰..... ۷-۲-۲-۴ بالا رفتن آمار طلاق
- ۱۰۱..... ۸-۲-۲-۴ افزایش خشونت‌های خانگی
- ۱۰۱..... ۹-۲-۲-۴ عدم بلوغ عقلی زوجه صغیره
- ۱۰۱..... گفتار سوم رد شبهات فمینیستها و مستشرقان پیرامون ازدواج صغار
- ۱۰۱..... ۱-۳-۲-۴ فمینیسم
- ۱۰۴..... ۱-۱-۳-۲-۴ رهایی‌خواهی از جنسیت و نقش‌های طبیعی
- ۱۰۶..... ۲-۳-۲-۴ مستشرقان
- ۱۰۶..... ۱-۲-۳-۲-۴ آشنایی اندک با زبان عربی و منابع اصلی
- ۱۰۷..... ۲-۲-۳-۲-۴ ناآگاهی از فرهنگ اسلام
- ۱۰۸..... ۳-۳-۲-۴ شبهات فمینیستها و مستشرقان

- ۴-۲-۳-۴ پاسخ به شبهات که از طرف فمینیستها و مستشرقان ۱۰۹
- ۴-۲-۳-۵ نظریه پزشکان متخصص و روانشناسان پیرامون ازدواج صغار ۱۱۲
- الف: نظریه پزشکان متخصصی ۱۱۲
۱. بلوغ شخصیتی ۱۱۳
۲. بلوغ جنسی ۱۱۳
۳. بلوغ عاطفی ۱۱۴
۴. بلوغ مالی ۱۱۴
۵. بلوغ معنوی ۱۱۴
۶. بلوغ اجتماعی ۱۱۴
- ب: روان شناسان ۱۱۴
- ۴-۲-۶ تحلیل و ارزیابی ۱۱۵
- ۴-۲-۷ نتیجه گیری و پیشنهادها ۱۱۸
- پیشنهادها ۱۱۹
- ۴-۲-۸ منابع و مأخذ ۱۲۰

فصل اول

کلیات و مفاهیم

مقدمه

الحمد لله الذي لم يلد و لم يولد و لم يكن له كفواً أحد، والصلاة والسلام على معلم البشرية محمد بن عبدالله صلى الله عليه و آله أتم التسليم و أفضل الصلاة.

ازدواج اساس و بنياد خانواده است، که بر این اساس جامعه استوار می‌شود و خداوند منان ازدواج را برای حلال ساختن استمتاع و لذت بردن زن و مرد از همدیگر قرار داده که هدف از آن دوام و استمرار زندگی زناشویی است، الله منان در این باره می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»^۱ از جمله آیات و نشانه های الله منان است، اینکه بیافرید از جنس خودتان جفتی، تا اینکه با هم آرامش یافته و انس بگیرید و میان شما محبت و مهربانی برقرار کرد، هر آینه در این برای مردمان با فکر، دلیل روشن و نشانه آشکار است.

از آنجایی که پیامبرگرمی اسلام صلى الله عليه و آله و سلم بر ازدواج تأکید کرده‌اند، دانسته می‌شود که ازدواج یک امر مهم بوده و انصراف از ازدواج انصراف از دستور پیامبر گرمی اسلام تلقی میشود، چنانچه در منابع اهل تسنن و تشیع این روایت آمده است که ایشان فرموده اند: «النكاحُ من سنتي فمن رغب عن سنتي فليس مني»^۲.

---

^۱. روم/۲۰.

^۲. محمد بن یزید، قزوینی، سنن ابن ماجه، تحقیق: عبدالباقي، دار احیاء التراث، بی تا، ج ۱، ص ۵۹۲.

همین قسم ازدواج به عنوان سنگ بنای خانواده در نزد همه مذاهب اسلامی مورد اهمیت و تأکید قرار گرفته است؛ تا جایی که در اکثر مذاهب اسلامی، انجام آن به قشر خاصی تعلق نمی‌گیرد و حتی برای صغار نیز تجویز شده است؛ ازدواج صغار به وسیله اولیای آنان یا اشخاص دیگر، اگر چه در تاریخ بشری مرسوم و متعارف بوده، لیکن امروزه بر اثر ایجاد تحول در افکار و فرهنگ و آداب و رسوم پذیرش اصل آزادی انسان‌ها در پیوند زناشویی، مورد بحث و انتقاد گرفته است.

شریعت اسلام برای خانواده و ازدواج شرایط و احکام محکمی را قرار داده است که بر اساس آن رابطه ای مبنی بر احترام متقابل به وجود می‌آید که مَوَدَّت و رحمت از مهم ترین صفات آن است، ازدواج صغار همواره از سوی فمینیست‌ها و مستشرقان به عنوان قانونی که منزلت زن را در نظر نمی‌گیرد و اخلاق را زیر پا می‌گذارد معرفی شده است، انتقاد و اعتراض‌شان یا به خاطر جهل آنها به شرایط و احکام ازدواج صغار در اسلام است یا هم به خاطر تجاهر و عناد آن‌هاست.

باید توجه داشت که ازدواج صغار با رعایت شرایط و احکام شرعی آن مشکلی ندارد؛ بلکه از فواید زیادی برخوردار است و عدم رعایت شرایط و احکام شرع باعث پدیدار شدن پیامدهای منفی برای زوجین و جامعه می‌گردد.

بنابراین در این پژوهش سعی می‌شود شرایط و احکام ازدواج صغار را از منظر فقهای مذاهب پنجگانه اسلامی بیان نموده و شبهاتی که از طرف فمینیست‌ها و مستشرقان در این رابطه وارد شده است پاسخ داده و ادله موافقین و مخالفین را مورد بررسی قرار دهیم، سپس نظریه پزشکان متخصص را در این خصوص بیان نموده و آمار ازدواج صغار را در کشورهای اسلامی، مورد تحقیق قرار بدهیم.

در آغاز ضروری به نظر می‌رسد مسأله پژوهش، پرسش‌ها و فرضیه‌ها، اهداف، روش تحقیق و نیز پیشینه پژوهش تبیین گردد.